

NIVELL D'ESTUDIS I IDENTITAT NACIONAL AL PAÍS VALENCIÀ

Gascó Izquierdo, Marta
Lanuzà Martínez, Rodrigo
Pérez Mateo, Roser
Rodríguez Díez, Elena
Romero Sánchez, Jose

Resum:

El present article explora la relació del nivell d'estudis assolit amb la identitat nacional valenciana, la qual es presenta amb el model d'Estat preferit i complementàriament el sentiment etno-territorial. L'educació, a través dels seus dispositius de reproducció de la ideologia hegemònica així com d'emancipació i desenvolupament crític, influeix notòriament en la percepció de la identitat, en concret la valenciana. La imposició d'un model hegemònic de preferència autonòmica està relacionat amb la imposició de les elits d'un projecte nacional antivalencianista. La mal anomenada «Batalla de València» expressarà si més no el territori històricament conflictiu i violent. Les dades emprades són les proporcionades a partir de l'Enquesta de Valors CV 2017, que té com a població de referència la valenciana, d'una edat a partir dels 18 anys. La metodologia quantitativa emprada al següent article dibuixa una anàlisi que combina dues variables: Model d'Estat preferit i Sentiment identitari; i Model d'estat preferit creuat amb el Nivell d'estudis. Els resultats al seu torn donen resposta a la nostra hipòtesi: l'escola és reproductora de l'estatus quo als estudis primaris i secundaris i per contra es creen nous eixos als estudis universitaris, noves eines que obrin la porta al pensament crític.

NIVELL D'ESTUDIS I IDENTITAT NACIONAL AL PAÍS VALENCIÀ

I. Introducció

Aquest article estudia la relació entre l'educació i la identitat territorial valenciana. Així, al llarg del text es veu quina relació es dona entre ambdues i quins patrons s'observen, cosa que ens permet considerar el pes d'una sobre l'altra. La identitat nacional al País Valencià serà important en la mesura en què va implicar la imposició d'un projecte polític. El model d'Estat preferit està relacionat amb la identitat nacional, ja que al cas valencià el rebuig al valencianisme per l'anticatalanisme tindrà com a resultat les preferències identitàries territorials.

Des d'un punt de vista sociològic, veiem dues posicions dominants en l'educació: aquella que reproduïx els valors hegemònics de l'estatu quo en els estudis primaris i secundaris i, per altra banda, l'educació com a eina emancipadora pel seu caràcter crític i de reflexió enfront del patriotisme. És a dir, no hi ha única visió possible. És per això que creiem interessant estudiar quina relació té el nivell d'estudis assolits en la construcció de la identitat valenciana, sota dues perspectives possibles tant de reproducció com d'emancipació. És per això que, inicialment, considerem que hi haurà major polarització identitària als estudis superiors.

L'interès de la qüestió està relacionat amb el canvi de l'educació, que s'hi ha transformat molt durant les darreres dècades i s'ha situat com un agent de socialització clau. L'estudi pot permetre veure, en el context actual, quin és el pes del nivell d'educació assolit per a la construcció identitària. L'article també dibuixa si és possible demostrar la preponderància d'alguna de les dues postures exposades. A més, aquesta possible associació podria ser d'utilitat per desenvolupar la definició de la identitat en altres territoris a partir de la influència de l'educació i les tendències que es generen. Com principal font d'informació per la consecució dels objectius del article, s'ha utilitzat l'enquesta de valors de la Comunitat Valenciana de 2017.

Així doncs, l'objectiu principal és, conèixer la relació entre les dues variables, si hi ha associació i en cas afirmatiu amb quina intensitat i direcció. I com a objectiu secundari, veure quins patrons es donen en la construcció de la identitat atenent els estudis assolits. És a dir, veure les tendències però assumint que en la construcció s'inclourien moltes altres variables (ocupació, territori d'origen, llengua vehicular, etc.)

D'aquesta manera al llarg de l'article s'estudiarà la relació existent entre les variables de la identitat nacional, l'educació i el model d'estat preferit. Per a això, en el següent

apartat repassarem les principals aportacions teòriques que ens ajuden a entendre millor les nostres variables mitjançant les aportacions dels diferents autors relacionats amb el nostre objecte d'estudi. En el tercer apartat s'explicaran els diferents procediments metodològics i tècnics que s'han utilitzats, i posteriorment, procedirem a explicar l'anàlisi i els resultats. Finalment inclourem un apartat de conclusions on reflexionem sobre eixos resultats i sobre el conjunt del contingut.

II. Marc teòric i hipòtesis

A continuació anem a definir conceptes que ens ajudaran a assentar les bases per a la posterior investigació quantitativa. Anem a comprendre el concepte d'identitat i el de territori que atenen a la nostra variable dependent. Així mateix, la definició d'educació i la de l'estat nació expressades per Durkheim i Bourdieu com a reproducció de les elits i les enunciacions de Freire així com les de Vélez que van entorn la definició d'educació com eina per l'emancipació.

II.1. Antecedents i conceptes bàsics

El concepte d'identitat, s'entén com una diferenciació establerta a partir d'algunes característiques concretes a les quals es dona una rellevància i una valorització. Aquestes actuen com a fonts de sentit col·lectiu, serveixen per a orientar l'acció. La identitat, però, també provoca desacords, i serveix com a instrument de dominació per al grup hegemònic per inculcar una identitat determinada a un grup heterogeni. La identitat col·lectiva té tres formes d'objectivació possibles, en la formació d'un "nosaltres", pel reconeixement del grup i institucionalment quan hi ha estructures que regulen grup amb l'entorn.

Pel que fa al territori, és fonamental en aquesta qüestió. S'entén com a "*Conjunt estructurat de recursos econòmics i culturals fixats en l'espai que faciliten el funcionament social i constitueixen la base de la manera de producció.*" (Castelló, 2017:3). El territori és llavors una àrea de conflictes, ja que les seues diferents delimitacions possibles corresponen a interessos de certs grups per en contra d'uns altres. Cal destacar, a més, la dimensió simbòlica del territori, les característiques del qual condicionen la manera de veure i experimentar el món.

La nació per Castelló (2017) és pròpia d'una comunitat característica, que és efectiva, ja que pot mobilitzar als individus que formen part d'ella, condicionant la seua manera d'actuar. Per Bourdieu -seguint a Weber-, l'Estat és "*el monopoli de la violència simbòlica legítima que designa les relacions objectives entre posicions*". I en referència a concepte d'Estat, la nació serveix com a element de legitimació de les pràctiques de l'Estat com a unitat de poder principal que coordina i regula la seua acció.

En aquest sentit, i encara que les teories sobre l'origen de la nació són diverses, l'educació té un pes rellevant en la formació d'una identitat nacional que serveix de font de sentit i guia l'acció. A partir de la modernitat, l'educació és emprada pels moviments nacionalistes per a la construcció o intensificació del sentiment nacional, mitjançant la promoció d'uns certs valors i ideologies (Català, 2007).

Si més no, Durkheim en *Educació i sociologia* (1922) ja en parla, afegint-hi: «Té per objecte suscitar i desenvolupar en el nen un cert nombre d'estats físics, intel·lectuals i morals, que exigeixen d'ell tant la societat política presa en conjunt com el mitjà especial al qual està destinat particularment...». Bourdieu ho expressa així a *Per una sociologia reflexiva* (1992): “*L'escola és la màxima representació institucional per la reproducció de l'habitus, és a dir, la reproducció d'esquemes classificatoris socialment constituïts que aparentment són naturals i necessaris*”. Entre els valors de l'habitus, podríem trobar, la identitat nacional .

Al seu torn, hi ha posicions que proposen convertir l'educació en allò emancipador i plantgen quins són els elements per aconseguir-ho. Un defensor rellevant de l'educació és Paulo Freire, pedagog que defèn el caràcter alliberador de l'educació com a condició per al desenvolupament de la consciència crítica:

L'educació com a pràctica per a la llibertat, en contraposició a l'educació bancària, com a instrument de la ideologia de l'opressió. L'educació alliberadora desenvolupa la consciència crítica del subjecte, producte de la seua reflexió-acció del món natural i social de què forma part, per integrar-se així en el seu context i assumir en el diàleg constant i trobar-se amb els altres, l'acció transformadora que assumeix-hi sobre la seua realitat, la instauració d'una societat diferent que possibilita la recerca de ser més. (Cfr. Freire, [1970] 2002, p. 45).

Per la seua banda, Gabriela Vélez Gallego precisa «els horitzons cap a l'emancipació s'obrin en el saber fer universitari, que propicia la transformació del quefer educatiu i la introducció de la innovació.» (2010:1).

Si més no hem comentat les definicions que donen sentit a la variable dependent i hem donat èmfasi a la independent, és a dir l'educació, assenyalant les definicions que expressen el caràcter reproductor de l'habitus a aquesta així com la potencial eina per a l'emancipació.

II.2. Context valencià i relació d'hipòtesis

En el marc de l'estudi de la identitat nacional valenciana cal entendre el context històric específic del País Valencià. El model territorial desitjat adquirirà gran importància en la conformació de la identitat nacional valenciana.

Des del segle XVIII, el territori valencià forma part de l'Estat Espanyol, com a resultat de la derrota patida pels austriacistes davant les forces borbòniques durant la Guerra de Successió per la corona espanyola. Des d'aleshores, l'Estat espanyol ha exercit el poder, físic i simbòlic sobre la població valenciana. Amb el franquisme s'accentuà la tendència per la uniformització castellana, que intenta homogeneïtzar, cultural i políticament a tota la població de tots els territoris de l'Estat.

A principis del segle XX com a estratègia del nacionalisme espanyol i en reacció al valencianisme polític hi hagué un anticatalanisme incipient. Fou transversal ideològicament i tractà d'impedir les demandes valencianistes. Indirectament, es proposarà un nacionalisme espanyolista que després del franquisme es retomarà.

En els anys posteriors a la mort del dictador hi hagué eleccions al territori valencià, amb majoria de l'esquerra el 1977, semblava que podria haver-hi un projecte de País Valencià nou i progressista, amb capacitat de canvi respecte de la recent dictadura. No obstant això, els esdeveniments de la transició, on es va donar l'anomenada «Batalla de València» van endur-se el projecte nacional cap a un altre lloc que s'ha mantingut en el temps: la Comunitat Valenciana.

Aquesta lluita (Flor 2014:13) es va donar entre dos grups socials que mantenien posicions distintes del projecte nacional. Per una banda, els valencianistes i per altra els regionalistes valencians (anticatalanistes). En la mesura en què les elits franquistes van veure en perill els seus privilegis amb el projecte d'un País Valencià progressista van reforçar un projecte anticatalanista, basat en l'ordre franquista. En realitat aquest conflicte es va tractar més bé d'un silenciament de les veus més progressistes que una batalla amb dos bàndols atacants (Flor 2014:13).

Així, s'entén que la identitat valenciana, desplegada a través d'institucions com la Generalitat durant les primeres dècades de democràcia, es va conformar amb una dinàmica diferenciadora respecte al que és català. La confrontació amb açò vindria pel rebuig a la lluita en Catalunya per una major autodeterminació als anys de la transició. És per això que diferenciar-se de Catalunya esdevindrà un èxit de l'espanyolisme i regionalisme valencià. Distanciar-se del que és català significa formar més part de la nació Espanyola i d'un model respecte del poder central menys descentralitzat del que es demanava a Catalunya o el que les propostes progressistes valencianistes voldrien. Així com un allunyament del

progressisme català i valencianista. L'anticatalanisme de la transició estaria més relacionat amb la dreta i en contra del progressisme de lo que va estar el de principis del segle XX.

Aquest triomf radicaria també en la major homogeneïtzació del valencià respecte dels diferents territoris de l'Estat espanyol, negar les unions culturals en el català serà la estratègia de les elits de mantenir el seu poder. El resultat seria una població que no reivindicaria l'autonomia cultural respecte de l'Estat Espanyol per la indefinició i negació del projecte valencià progressista com a possible identitat valenciana.

L'anticatalanisme esdevindrà una forma contrària al nacionalisme valencià particularment eficaç. En els discursos de la dreta valenciana anticatalana hi ha components de no voler "semblar menys" que els catalans, difós també respecte a altres comunitats autònomes. Sent així que a les disposicions addicionals de l'Estatut d'autonomia es predica clarament la voluntat de que el nivell d'autogovern siga igual al de la resta de comunitats, al igual que les competències que se li atorguen a la resta de comunitats des del govern central siguen aplicades també a la Comunitat Valenciana.

Però, també es comença a construir un discurs que imagina una voluntat imperialista de Catalunya cap al País Valencià. Un discurs, però, que no qüestiona la identitat espanyola de la societat valenciana. Això fa palès el model d'Estat que interessa amb aquest projecte: el model autonòmic valencià, amb una certa descentralització però que ha estat limitador de les capacitats d'una nació autogovernada.

En la Constitució de 1978 es va crear el model autonòmic, que implicava una major autonomia respecte del centralisme franquista, però una menor autodeterminació del que els sectors valencianistes demanaven. En el model autonòmic, les comunitats es regeixen per l'Estatut d'Autonomia, el qual s'encarrega d'establir les institucions, les normes i les competències, així com els recursos econòmics que corresponen a cada comunitat per a exercir les seves funcions.

D'aquesta manera, la Constitució Espanyola preveu que les comunitats autònomes, a través del seus particulars Estatuts d'autonomia, puguin assumir competències en altres àmbits, com en l'agricultura, l'educació, la sanitat... etc. Mitjançant la seua Administració les comunitats autònomes poden fixar algunes de les seves pròpies actuacions polítiques. Tanmateix, l'òrgan que s'encarrega de resoldre els conflictes entre l'Estat i les comunitats autònomes en relació al repartiment de les competències, és el Tribunal Constitucional. Per poder exercir les seves competències, les comunitats autònomes tenen el seus propis òrgans o institucions d'autogovern com: el Parlament, un President autonòmic, un Govern o Consell i una Administració autonòmica.

Així mateix cal destacar el paper de l'Estat en la conformació del sistema educatiu, i la tutela dels seus continguts. L'educació és una competència transferida al Govern de la Generalitat, el govern del PSOE, i del PP, després, han gestionat sense massa diferències amb el marc uniforme i central, excepció feta de l'aplicació dels programes d'ensenyament de la llengua pròpia.

La inculcació de les idees i del projecte polític esmentat estan relacionades amb un nacionalisme banal: tots els símbols que conformen una nacionalitat dia a dia. Hi ha hagut dues estratègies: dominació simbòlica i l'acció institucional (senyera, la llengua com si no fos catalana, la denominació de Comunitat Valenciana sense oposició, entre altres). D'aquesta manera, es creen dues identitats no excloents: l'espanyola i la valenciana, que estan relacionades amb la preferència per un model d'Estat autonòmic.

Pel que fa a la ideologia valenciana, Josep Vicent Marqués al seu llibre "País perplex" (Marqués, 1974) tracta d'explicar el que anomena «falses consciències», com deformadores de la consciència nacionalista valenciana. Aquestes falses consciències, segons Marqués són imposades i promogudes per les elits, les classes socials benestants, per tal de dominar la població valenciana i mantenir l'estatu quo. La societat valenciana per la manca d'informació i la situació que hom anomena "traumatitzant" crearà i reproduirà fal·làcies i meta relats de la identitat col·lectiva.

Un dels dos tipus de falsa consciència que defineix Marqués, és la mala consciència, que nega qualsevol signe valencianista com la cosa característica i s'inscriu en una província més dins del marc espanyol. La valenciania enfront del valencianisme o l'extremisme valencià serien símptomes ben esclaridors. Habitualment la mala consciència és confosa per la consciència valenciana, i aquest conflicte marcarà línies discursives per a la formació de l'Estat, relacionant-se amb l'anticatalanisme i el poder compartir un sentiment espanyol.

En segon terme, sent la seua aportació més original, anomena «fosca consciència», a aquella que es desenvolupa de forma benèvola o de manera explícita, els mecanismes de persuasió de la consciència. Aquesta substitueix tot component emancipador, i s'hi afegeix un sentiment extremadament narcisista: triomfalisme econòmic, orgull hortofructícola, folklore típic valencià (barraca, paella...) així com la commemoració d'homes il·lustres: Blasco Ibáñez, Jaume I, entre altres.

Entre els fonaments de les distintes teories és interessant la relació entre la identitat i la predisposició cap a la configuració de l'Estat. Es genera una mena d'associació entre el projecte polític que es cerca i la identitat col·lectiva. Si bé hi ha predomini de la identitat dual i d'una preferència per un model autonòmic, hi ha altres possibilitats. Aquestes són les que posteriorment veurem a l'anàlisi i que es recolzen de forma teòrica en distintes propostes.

L'anàlisi de les classificacions dels models de nacionalismes seran les mateixes distincions de Martín Cubas que fa al text següent: La polémica identidad de los valencianos: a propósito de las reformas de los Estatutos de Autonomía (Cubas, 2007). Des del nostre punt de vista hi hauria matisos però la intenció ara i ací no és aprofundir en les diverses propostes, sinó que siguen útils per entendre els resultats de les anàlisis que fem, des d'una perspectiva política. L'autor distingeix entre:

- Fusterianisme clàssic: aquest model implicaria un País Valencià com a part federada dels Països de parla catalana. Des de la constatació de la nació valenciana es reivindica el lligam entre el català i el valencià, en relació a un projecte polític pancatalanista.
- Terceres vies: el País Valencià com un projecte nacional propi, tot i que es respecten les característiques culturals catalanes comunes. Entenent que si que hi ha relació entre Catalunya i el País Valencià però amb un projecte polític propi.
- Estatuari estricte: País Valencià o comunitat valenciana com a nacionalitat o regió espanyola amb llengua pròpia. Es tracta d'una comunitat autònoma espanyola, però amb una història institucional diferenciada.
- Blaverisme: Regne de València o Comunitat Valenciana dins del projecte de les regions espanyoles amb una llengua diferent de la catalana, promoció de l'autoodi i folklorisme.
- Espanyolisme uniformista: regió valenciana com a part de la nació espanyola, aquesta es podria subdividir en dues, una via democràtica i una altra amb residus franquistes.

Com hem assenyalat en l'apartat anterior, els processos de construcció identitària i l'educació estan estretament relacionats. Si bé la fi del franquisme permetrà l'extensió d'una gran xarxa educativa, en el cas valencià s'observen algunes consideracions importants. Aquestes es lliguen amb la font de control: la inversió pública autonòmica ha estat tradicionalment baixa alhora que existeix una tendència privatitzadora de la formació de l'educació, fent que hi haja una pèrdua de posicions de la societat valenciana respecte del conjunt espanyol i europeu.

Per últim, s'observa un fenomen estructural, com és el diferencial d'accés entre rendes altes i baixes. Aquestes desigualtats de classe condueixen a considerar la limitació de les oportunitats del canvi social. Al mateix temps, si bé el paper de les elits en aquesta institució pot servir per a reproduir la ideologia dominant, aquesta no es garanteix necessàriament i es poden donar pensaments alternatius.

Amb tot, la representació de la ideologia nacionalista valenciana més hegemònica a les escoles, la del estatuari estricte marcarà definitivament la percepció dels valencians i la seua consciència, sent útil l'aportació de Bourdieu i Durkheim a la nostra hipòtesi. Les

estratègies de la dreta valenciana faran que l'anticatalanisme estiga ben present als espais de socialització. Tanmateix, afegint-hi la component emancipadora que es troba en la formació acadèmica, diríem que el coneixement enfocat a un aprenentatge d'un major anàlisi crític pot trencar amb les fal·làcies imposades per les elits.

En la nostra hipòtesi, afegim que l'educació condiona notòriament la construcció de la identitat en el context valencià actual. Afirmem que si hi ha relació entre la variable de l'educació amb la construcció de la identitat. Es configura amb dues premisses: en l'educació es tenen en compte tant les components emancipatòries com les de reproducció de les elits i entenem que la identitat nacional es representa a través del model d'Estat, que expressa les línies d'actuació política.

En aquest punt la qüestió és quines tendències predominen més en funció dels estudis assolits. És a dir, des d'una perspectiva qualitativa, veure quins són els atributs dels distints nivells educatius que influeixen en la construcció identitària. Com condicionen els distints nivells d'estudis en la identitat nacional? Amb l'assoliment de més estudis, es tendeix a l'emancipació o a la reproducció? Hem de valorar que cada nivell té unes característiques, unes formes pedagògiques, unes fonts d'informació i de formació. Creiem que en el cas de la institució universitària les possibilitats s'amplien molt més, no necessàriament cap a alguna alternativa en concret però sí diferent de l'opció hegemònica.

En conclusió, la hipòtesi seria que, en la mesura en que cada nivell educatiu respon a una etapa i a una institució i cadascuna respon a una funció socialitzadora distinta, hi ha una diferent adquisició de valors i s'espera que el posicionament de les persones amb major nivell d'estudis assolits estiga més polaritzat. Seguint amb aquesta idea, 'assoliment d'estudis superiors comporta una major polarització en el posicionament identitària valencià representat amb la preferència en el model d'Estat.

III. Metodologia i tècniques d'anàlisi

La font d'informació empírica utilitzada és l'Enquesta de Valors de l'any 2017, amb la qual cosa les dades són de caràcter secundari. L'Enquesta de Valors és una enquesta amb una mostra que té com a població de referència la valenciana, d'una edat a partir dels 18 anys, residents d'arreu del territori i per això l'abast d'aquesta és el País Valencià. El mostreig és de tipus estratificat i per conglomerats. En aquesta podem trobar diverses preguntes que responen al nostre objecte, que caldrà analitzar i sotmetre a certa operativització. La matriu de dades serà tractada amb el programari de l'SPSS.

Pel que fa a la identitat trobem diverses variables que podríem emprar, com la identitat territorial (P26), la identitat etno-territorial (P31) o el model d'estat (P28). No obstant això, parlar d'identitat pot ser un poc abstracte i considerem que amb el model d'Estat s'observen

les implicacions polítiques de la qüestió identitària. És per això que hem escollit aquesta variable, ja que d'alguna manera, respondria a l'aplicació de la identitat. Primerament, però, per confirmar que tractar la preferència sobre el model organitzatiu és sinònim a tractar la identitat més subjectiva, el sentiment, usarem també el sentiment etno-territorial (P31). Es tracta d'una pregunta que, a banda de cinc respostes ordinals, inclou l'opció 'Ninguna de las anteriores'; la qual cosa implica tractar les possibles respostes com a nominals i aïllades, que no formen part d'una escala. Per evitar això, eliminarem eixa opció i usarem la resta de possibilitats de resposta que són: 1. Em sent únicament espanyol 2. Em sent més espanyol que valencià 3. Em sent tan espanyol com valencià 4. Em sent més valencià que espanyol 5. Em sent únicament valencià. Aquesta ens servirà també per donar forma als resultats obtinguts del creuament de l'anterior amb la variable independent. Així doncs, usarem com a variable dependent el model d'Estat preferit. Creiem que aquesta pot respondre a la identitat territorial i pot ser útil per veure la influència o pes de l'educació en la identitat. El Model d'Estat preferit és una variable ordinal amb cinc nivells que no requereix una operativització específica. Les possibilitats de resposta són¹:

1. Un Estat amb un únic Govern Central sense autonomies	Unitari
2. Un Estat en el que les comunitats autònomes tinguin menys autonomia que en l'actualitat	Regional
3. Un Estat amb Comunitats Autònomes com en l'actualitat,	Autonòmic
4. Un Estat en el que les Comunitats Autònomes tinguen major autonomia que en l'actualitat,	Federal
5. Un Estat en el que es reconega a les Comunitats Autònomes la possibilitat de convertir-se en estats independents	Confederal

¹ Font: Elaboració pròpia a partir de Enquesta de valors 2017

¹ La columna de la dreta indica el nom identificador que hem escollit, com a una opció pròpia, per referir-nos a les distintes opcions de forma resumida en les taules i gràfiques.

En segon lloc, pel que fa a l'educació, en la fitxa tècnica trobem en el bloc 'Preguntes sociodemogràfiques' la qüestió sobre el nivell d'estudis assolits per l'entrevistat. Es tracta d'una variable ordinal que constituirà la nostra variable independent referent a l'educació (operativitzada amb nivell d'estudis). Inicialment conté vuit opcions de resposta, per la qual cosa creiem convenient reduir-les i simplificar l'anàlisi.

És per aquest motiu que s'ha sotmès a una recodificació. L'opció 'No sap llegir ni escriure' s'ha combinat amb 'Sense estudis', sent la primera opció de l'escala - 1. Sense estudis- donat que són categories amb poca freqüència. Les opcions 3 (Primer grau) 4 (Segon grau 1er cicle) i 5 (Segon grau 2n cicle) de la classificació inicial es mantenen igual però passen a ser la segona, tercera i quarta opció (2 'Estudis primaris', 3 'Estudis Secundaris Obligatoris' i 4 'Estudis Secundaris Postobligatoris'). Per últim hem agrupat també les dues opcions relatives als estudis de tercer grau (primer i segon cicle) en una única opció: 5. Estudis Universitaris, ja que originalment es respon a un criteri desfasat de distinció entre llicenciatura i diplomatura, però en ambdós casos s'ha passat per la institució universitària. Pel que fa els valors perduts, en representar una part insignificant de la mostra total (5 casos) s'eliminaran.

En la nostra anàlisi tractarem de combinar les variables seleccionades: model d'Estat i sentiment -per justificar l'elecció de la primera per creuar-la amb l'educació- i model d'Estat preferit i nivell d'estudis - per respondre a la nostra hipòtesi. És a dir, en primer lloc tractarem d'entendre millor la relació entre el sentiment d'identitat i la proposta d'organització política territorial que pot donar-se en un Estat. Pel que fa a la relació entre Model d'Estat preferit i nivell d'estudis assolits, la relació amb l'educació pot vindre justificada pel paper de l'Estat en la conformació del sistema educatiu. A banda de l'anàlisi de contingència per analitzar les freqüències observades i els percentatges de columna, també comptarem amb les proves d'associació, com la Xi quadrada per veure si hi ha relació. Posteriorment, amb l'anàlisi dels residus podrem indicar en quines categories es dona l'associació exactament. Acceptarem o rebutjarem la independència entre les variables i els valors utilitzant un alfa d'un 0,05, com a error màxim admés o, el que és el mateix, acceptarem o rebutjarem la hipòtesi d'igualtat amb nivell de confiança del 95%.

IV. Identitat nacional i nivell educatiu de la població valenciana

Per tal de comprovar si el nivell educatiu de la població valenciana està relacionada amb la seua identitat nacional, primer fem un descripció de les freqüències de les variables Model d'Estat preferit, Sentiment identitat i Nivell estudis. Abans de passar a l'anàlisi de les taules de contingència, veiem necessari analitzar d'una manera breu les tres variables utilitzades.

Respecte a la variable de "Model d'Estat preferit" podem veure com el model d'Estat autonòmic predomina amb diferència respecte a les altres en un (43,1%), el qual ens afirma que hi ha cert grau de conformisme amb el model d'Estat actual. Destacar que a l'Estat autonòmic el segueix a distància amb un significatiu menor suport el model d'Estat unitari amb un (19,7%), resultat molt similar al model d'Estat federal que té un (19,1%).

Taula 2: Sentiment identitat

		Freqüència	Percentatge	Percentatge vàlid	Percentatge acumulat
Vàlid	Només espanyol	325	16,1	17,2	17,2
	Més espanyol que valencià	191	9,5	10,1	27,3
	Igual	1127	55,9	59,6	86,8
	Més valencià que espanyol	219	10,8	11,6	98,4
	Només valencià	30	1,5	1,6	100,0
	Total	1892	93,8	100,0	
Perduts	Cap anteriors	102	5,0		
	Sistema	24	1,2		
	Total	126	6,2		
	Total	2018	100,0		

Font: Elaboració pròpia a partir de Enquesta de valors 2017

Pel que fa al 'sentiment d'identitat, la taula 2 mostra una forta tendència cap al sentiment de "igual espanyol que valencià" (55'9%), el percentatge més alt després del sentiment de "igual" és "només espanyol" (16'1%). És destacable que el sentiment de "només valencià" sol té un 1'5%, encara que hi ha un 10'8% de sentiment de "més valencià que espanyol".

Finalment, pel que fa al nivell d'estudis, a Taula 3 ens mostra com predominen els estudis secundaris obligatoris (33,3%) i postobligatoris (31,1%), i després els estudis universitaris (20,3%). Quedant en percentatges molt reduïts les opcions de "Sense estudis" (4,6%) i "estudis primaris" (10,4%).

Taula 3: Nivell estudis

		Freqüència	Percentatge	Percentatge vàlid	Percentatge acumulat
Vàlid	Sense estudis	93	4,6	4,6	4,6
	Est. primaris	209	10,4	10,4	15,0
	Est. Secundaris Obligatori	666	33,0	33,1	48,1
	Est. Secundaris Postobligatori	636	31,5	31,6	79,7
	Est. Universitaris	409	20,3	20,3	100,0
	Total	2013	99,7	100,0	
Perduts	Sistema	5	,3		
	Total	2018	100,0		

Font: Elaboració pròpia a partir de Enquesta de valors 2017

Ara ja deixem l'anàlisi descriptiu univariant, i passem a l'anàlisi bivariant. Analitzem la relació entre les dues variables dependents a la taula 4 per justificar perquè nosaltres considerem que el model d'estat preferit ens permet fixar la posició política en termes d'identitat.

De la graella resultant en creuar Model d'Estat i Sentiment etno-territorial observem que la gent que prefereix el model actual és majoritàriament població amb identitat dual. En fixar- nos en els residus tipificats i corregits, el del creuament d'aquests dos valors arriba al 5,9 (molt superior a 1,96, referent d'un alfa del 0,05, el qual ens permet determinar que hi ha una forta associació i de caràcter positiu entre aquests dos valors).

Taula 4: Distribució del model d'estat preferit condicionada pel sentiment d'identitat manifestat

		Només espanyol	Més espanyol que valencià	Igual	Més valencià que espanyol	Només valencià	
E. Unitari	Recompte	101	51	173	17	2	344
	% ID	34,1%	30,0%	16,8%	8,3%	7,1%	19,9%
	Residu corregit	6,7	3,5	-3,9	-4,5	-1,7	
E. Regional	Recompte	42	25	122	10	0	199
	% ID	14,2%	14,7%	11,8%	4,9%	0,0%	11,5%
	Residu corregit	1,6	1,4	,5	-3,2	-1,9	
E. Autonòmic	Recompte	112	68	505	61	4	750
	% ID	37,8%	40,0%	49,0%	29,6%	14,3%	43,3%
	Residu corregit	-2,1	-,9	5,8	-4,2	-3,1	
E. Federal	Recompte	35	23	196	73	1	328
	% ID	11,8%	13,5%	19,0%	35,4%	3,6%	18,9%
	Residu corregit	-3,4	-1,9	,1	6,4	-2,1	
E. Confederal	Recompte	6	3	35	45	21	110
	% ID	2,0%	1,8%	3,4%	21,8%	75,0%	6,4%
	Residu corregit	-3,4	-2,6	-6,1	9,7	15,0	
Total	Recompte	296	170	1031	206	28	1731
	% ID	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Font: Elaboració pròpia a partir de Enquesta de valors 2017

Taula 5: Proves de xi-quadrat model d'Estat i sentiment identitat

	Valor	df	Significació asimptòtica (bilateral)
Xi-quadrat de Pearson	456,966 ^a	16	,000
Raó de versemblança	296,193	16	,000
Associació lineal per lineal	173,799	1	,000
N de casos vàlids	1731		

a. 2 caselles (8,0%) han esperat un recompte menor que 5. El recompte mínim esperat és 1,78

Font: Elaboració pròpia a partir de Enquesta de valors 2017

S'observa un decreixement progressiu en la preferència de model d'estat unitari a mesura que es reforça la identitat valenciana front a l'espanyola. Aquesta opció centralista de l'estat predomina en les categories amb més sentiment identitari espanyol, de fet existeix una relació que assoleix un valor de 6,7 punts, si mirem els residus tipificats i corregits el creuament entre la preferència d'un estat unitari amb la manifestació d'una identitat únicament espanyola.

També és notòria la gradació oposada: a més sentiment valencianista, major preferència per models d'estat menys centralitzats. Alhora és indiscutible que la gent amb una identitat únicament valenciana te major tendència a preferir el model d'estat confederal (assolint 15 punts en el residu tipificat i corregit del seu creuament). Respecte al Xi-quadrat, es pot afirmar que sí que hi ha associació entre les variables, ja que la significació és 0,000, i podem rebutjar la hipòtesi nul·la.

La idea principal que podem extreure en aquesta taula és que la identitat té fortes implicacions polítiques. Hem vist adés que algunes identitats serveixen per a crear sentit i orientar l'acció. A més, com ja hem explicat anteriorment, la història de la conformació de les identitats valencianes és altament conflictiva i les seves lluites i efectes continuen fins al dia d'avui. Aquestes lluites tenen l'objectiu de dur a terme diferents projectes polítics que són incompatibles. Cal assenyalar que la identitat nacional té sempre una implicació política, la determinació del conjunt que té la capacitat sobirana sobre l'ordenació territorial del poder polític i, per tant, la preferència per una model d'ordenació de les competències territorial és una millor aproximació a la identitat nacional, que no un sentiment que, tot i tindre relació, pot conduir a una identitat política regional i no a una nacional.

En segon lloc, creuem les nostres variables escollides i fem les proves estadístiques pertinents, per així poder extreure les principals observacions i resultats. De la graella resultant en creuar Model d'Estat i Nivell d'estudis assolits, trobem que el gruix de la població -siga del nivell d'estudis que siga- prefereix el model actual. Cal matisar que hi ha major associació i positiva amb l'opció autonòmica en tractar-se d'estudis primaris i secundaris obligatoris. Al mateix temps, però, s'observa que el percentatge relatiu disminueix en augmentar el nivell d'estudis. Diguem que disminueix la preferència per la configuració actual, però eixa diferència no va directament a l'opció unitària o a la confederal, sinó que es distribueix per aquestes i la resta d'opcions. L'educació també guarda relació amb aquest procés de construcció d'identitats, com bé s'expressa en la taula següent.

Taula 6: Distribució del model d'estat preferit condicionada al nivell d'estudis de la població valenciana (2017)

		Sense estudis	Estudis primaris	Sec. Obligatori	Sec. Postobligatori	Universitaris	Total
E. Unitari	Recompte	20	41	133	104	60	358
	% NE	26,3%	22,9%	22,4%	17,4%	15,9%	19,6%
	Residu corregit	1,5	1,2	2,1	-1,6	-2,1	
E. Regional	Recompte	3	15	55	75	58	206
	% NE	3,9%	8,4%	9,3%	12,6%	15,3%	11,3%
	Residu corregit	-2,1	-1,3	-1,9	1,2	2,8	
E. Autonòmic	Recompte	39	97	287	243	122	788
	% NE	51,3%	54,2%	48,3%	40,8%	32,3%	43,2%
	Residu corregit	1,5	3,1	3,1	-1,5	-4,8	
E. Federall	Recompte	10	18	94	139	87	348
	% NE	13,2%	10,1%	15,8%	23,3%	23,0%	19,1%
	Residu corregit	-1,3	-3,2	-2,5	3,2	2,2	
E. Confederal	Recompte	4	8	25	35	51	123
	% NE	5,3%	4,5%	4,2%	5,9%	13,5%	6,7%
	Residu corregit	-,5	-1,3	-3,0	-1,0	5,9	
Total	Recompte	76	179	594	596	378	1823
	% NE	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Font: Elaboració pròpia a partir de Enquesta de valors 2017

Taula 7: Proves de xi-quadrat model d'Estat preferit i nivell estudis

	Valor	df	Significació asimptòtica (bilateral)
Xi-quadrat de Pearson	98,171 ^a	16	,000
Raó de versemblança	96,247	16	,000
Associació lineal per lineal	22,337	1	,000
N de casos vàlids	1823		

a. 0 caselles (,0%) han esperat un recompte menor que 5. El recompte mínim esperat és 5,13.

Font: Elaboració pròpia a partir de Enquesta de valors 2017

També s'observa un increment del rebuig al centralisme a mesura que s'assoleix major nivell d'estudis, ja que es produeix un decreixement lineal en l'opció centralista o unitària (passa d'un 26,3% a un 15,9% en termes relatius). Al mateix temps, a major nivell d'estudis augmenta de forma progressiva la preferència de l'estat regional. També és destacable que el percentatge a favor de l'estat confederal és notablement superior en tractar-se d'estudis universitaris (13,5%), sent en la resta d'un 4 a 6%.

Pel que fa a les proves estadístiques, en primer lloc, la prova Xi-quadrat proporciona una significació de 0,000, cosa que ens permet rebutjar la hipòtesi nul·la i afirmar que existeix associació entre les variables. Amb l'anàlisi dels residus, podem veure concretament on es troba l'associació entre variables. Veiem resultats cridaners en diferents punts: destaca el 5,9 entre estudis universitaris i estat confederal. Que siga major d'1,96 ens mostra que l'associació és significativa. A més, el valor ens indica que la intensitat de la relació és alta i que la seva direcció és positiva. És notori també el -4,8 entre "l'Estat autonòmic" i "els estudis universitaris". Aquest valor ens indica que existeix una forta associació en sentit negatiu.

No obstant això, també hi ha una relació positiva entre "Universitaris" i "Estat regional" (2,8). Aquestes dades permeten afirmar la hipòtesi sobre major polarització de la identitat a major nivell d'estudis, tot i que en un dels extrems no s'assoleix la posició més radical (com seria l'opció centralista).

V. Conclusions

A tall de conclusió, i tal com s'ha evidenciat, podem concloure dues coses principalment: l'adient ús del model organitzatiu de l'estat preferit per parlar d'identitat (és bàsicament la proposta política que acompanya el sentiment subjectiu) i la relació entre l'educació i la identitat nacional.

En segon lloc, i tal com s'ha desenvolupat a l'anàlisi, podem confirmar la hipòtesi en termes generals. S'observa que amb estudis superiors s'aposta per posicions més polaritzades, alhora que a menys estudis l'opció preferida és la majoritària (estat de les autonomies). No és una relació lineal i quantitativa que il·lustre que menys estudis és sinònim de menys posicionament en la pregunta sobre la preferència d'Estat i a major nivell més gent responga, sinó que la relació és de caràcter qualitatiu. A menys estudis, major acceptació de l'opció hegemònica i vigent, i a més estudis més adhesió d'opcions alternatives (en les dues direccions possibles).

L'explicació que hi trobem és que l'educació possibilita les dues visions més esteses respecte de la institució: per una banda, serveix per al manteniment de l'estatu quo i per altra banda, pot servir d'eina emancipatòria. D'alguna manera, la formació acadèmica dels individus possibilita un major desenvolupament de la subjectivitat identitària. Com déiem, a menor nivell d'estudis trobem més proximitat a l'establert, amb un caràcter conservador (sentiment dual, configuració autonòmica, etc.). L'educació serveix com a ferramenta per a debatre el sentiment identitàri, tot facilitant el trencament amb les fal·làcies de la fosca consciència. A més, tal com defensa Freire, l'educació permet, entre altres coses, la formació política. Això explica que a estudis superiors hi haja menys acceptació de les opcions hegemòniques, produïda pel coneixement més gran d'altres qüestions i alternatives polítiques.

Si és cert que si considerem les dades generals sobre la preferència organitzativa o identitària hauríem de parlar d'altres qüestions, però si ho valorem atenent el nivell d'estudis -que és el que ens interessa- podem considerar que es donen les tendències explicades.

Per últim, si reprenem la classificació inicial, podríem dir que les persones universitàries són les que menys hi trobem a un nacionalisme estatuari estricte. Caldria veure com han evolucionat aquests corrents i si el perfil de les persones que hi participen respon als patrons exposats, o són posicionaments que no tenen un efecte plausible en termes de moviments socials i polítics. Això, però respondria a un estudi sobre el comportament polític en concret que no a un repàs d'un fenomen com el desenvolupat.

VI. Bibliografia:

- Bourdieu, P. (1992): *Per una sociologia reflexiva*. Les finalitats de la sociologia reflexiva. Edicions Herder. Barcelona.
- Castelló, R. (2017): *Estats, Nacions i Societats. El Cas Valencià. Debats. Revista de Cultura, Poder i Societat* 131(1):65–78. València.
- Català, L. (2007): *Teoría Social Sobre El Origen de La Nación: Puntos de Encuentro Entre Los Paradigmas Perennialista y Modernista. Etnosimbolismo y Otras Vías Eclécticas: La Hipótesis de La Continuidad-Intensificación. Congreso Español de Sociología* Barcelona:1–24.
- Català, L. (2014): *Discursos polítics sobre la identitat territorial en els partits valencians d'esquerra i de centreesquerra. Papers*. Revista de Sociologia 99(2):187–212 València.
- Durkheim, E. (1922): *Educació i sociologia*. edicions Eumo:32. Barcelona.
- España, Ley Orgánica 5/1982, de 1 de julio, de Estatuto de Autonomía de la Comunidad Valenciana , de 10 de junio de 1982, núm. 164.
- Flor, V. (2014): *De país a comunitat. Valencianisme polític i regionalisme*. València. Afers: fulls de recerca i pensament, 29(79), 613-618.
- Flor, V. (2010): *El discurs diferenciacionista valencià; La generalitat valenciana i el regionalisme banal*. In Políticas y ciudadanía: miradas antropológicas: 87-106. València. Editorial Germania.
- Freire, P. (1996): *Política y educación*. Siglo XXI.Mèxic. p. 45.
- Martín Cubas, J. (2007): *La polémica identidad de los valencianos: a propósito de las reformas de los Estatutos de Autonomía*. Working Paper 258. València (Institut de Ciències Polítiques i Socials):46.
- Marqués, J.V. (1974): *País Perplex*. València: 51-98.
- Membrado, J. C. (2013): *La división territorial valenciana: antecedentes, problemas y política de la Generalitat. Investigaciones Geográficas* (59):5–24
- Patiño, S. M. F. (2012): *La educación como praxis transformadora*. Pedagogía y saberes, Bogotá (36), 45-56.
- Vélez, G. (2010): *Reflexiones para una educación del sujeto emancipado*. Manizales. Praxis.
- Viadel, F. (2015): *Anticatalanisme involució al País Valencià contemporani. Conseqüències socials i polítiques d'un moviment reaccionari. La Transició a debat. I Congrés Nacional d'Història* València: 1–24.